Bahadır Selim DİLEK

Fiyat istikrarsızlığını bölgesel çatışmalar ve gerginlikler körüklüyor

Petrolde fiyat istikrarsızlığına çare aranıyor

ABD ham petrolünün varil fiyatı geçen yılın son haftasına girerken 36 dolara kadar düştü. Hatta, petrol ihraç eden ülkeler fiyatlardaki düşüşün önüne geçmek için, petrol arzını bile kıstı. Ancak, bu önlem sonuç vermeden İsrail'in Gazze'deki saldırıları, petrol fiyatlarını arttırmaya başladı. 29 Aralık 2008 verilerine göre Gazze krizi nedeniyle ABD ham petrolünün varil fiyatı şubat ayı teslimi 90 sent artarak 38,61 dolara çıktı.

ANKARA - Dünya küresel ekonomik krizden çıkmaya çalışırken, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık, ekonomik krize çare bulma çabalarına ciddi anlamda sekte vuruyor. Küresel arz-talep dengesinin yanı sıra petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığı bölgesel çatışmalar ve ülkeler arası siyasal ve ekonomik gerginlikler de körüklüyor. Bıçak sırtında duran petrol fiyatları, kendisine bağlı doğalgaz fiyatlarını da tetiklerken, küresel ekonomik dengeleri de alt üst ediyor. Petrol fiyatlarındaki iniş çıkışın faturası ile Türkiye gibi enerji bağımlısı olan ülkelerin halkına çıkıyor.

Dünya, son yılların en ciddi ekonomik krizini atlatmaya çalışıyor. Aslında krizin başlangıç noktası 1990'lara kadar dayanıyordu. 1990'da yıllık ortalama 24 dolar olan petrol varil fiyatı, 2002 yılında 20 dolar düzeyine kadar düştü. Bu durum, Çin ve Hindistan gibi büyüme eğimilinde olan ekonomileri tetikledi. Yoğun bir petrol talebi ve buna bağlı olarak üretim söz konusu oldu. Talep üretim artışını, üretim artışı da talebi güçlendirdi. Bu nedenle 2000'li yıllar boyunca başta petrol olmak üzere bütün tarım ürünleri fiyatlarında büyük bir artış ortaya çıktı.

Yani, Çin ve Hindistan gibi önemli nüfusa sahip ülkelerde ortaya çıkan ekonomik büyüme tarım ve petrol ürünlerine olan talebi ciddi oranda arttırmış, bu da petrol fiyatlarının yükselmesine zemin hazırlamıştır. Sonuçta 2004 yılı Ocak ayından itibaren petrol varil fiyatları yükseliş trendi içerisine girdi, son olarak da 11 Temmuz 2008'de 147 dolara çıkarak tarihi bir rekor kırdı. 11 Temmuz'daki rekorla birlikte petrol varil fiyatları son beş yılda altı katlık bir artış göstermişti.

Bütün bunların yanı sıra 2008 yılında çok da fazla beklenmeyen bir kriz patlak verdi. 2000'li yıllar boyunca büyük artış göstermiş olan ABD'deki taşınmaz mal piyasası krize girdi ve piyasalarda ciddi bir düşüş başladı. Konut fiyatları inişe geçince birden bire yüksek risk ve yüksek faizli kredi denilen bu kredi piyasası çöktü. Krizinin bütün ABD mali sistemini etkisi altına alıp dalga dalga dünyaya yayılması ile birlikte, küresel ekonominin patronları çıkış yolu aramaya başladı.

Her ülke küresel gelişmeleri de dikkate alarak kendi ulusal önlemlerini almaya başladı. Gerek ABD gerekse AB üyesi ülkeler önlem paketlerini arka arkaya açıkladı. Çabalar küresel ekonominin bu güvensizlik ortamından biran önce kurtulması üzerine yoğunlaştı. Küresel ekonomik krizin tüm dünya tarafından yoğun olarak hissedilmesi ve doların da değer kazanmasıyla birlikte, petrol varil fiyatlarında, **"küresel güncel gelişmelere bağlı"** ciddi dalgalanmalar yaşanmaya başlandı. Küresel ekonomik kriz, petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların etkisinin özellikle enerjide dışa bağımlı olan ülkelerde çok daha güçlü hissedilmesine neden olmaya başladı.

Petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık

Konuyu ilk kez gündeme taşıyan ise İngiltere Başbakanı **Gordon Brown** oldu. Brown, geçen yılın sonunra katıldığı enerji konulu bir toplantıda petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığın dünya ekonomisi için tehdit oluşturduğunu söyleyip, dikkatleri bu yöne çekmek istedi.

Brown sadece dikkatleri çekmekle yetinmedi, petrol ya da diğer enerji kaynaklarına yatırım yapılmamasının trilyonlarca dolara mal olacağı uyarısında da bulundu.

"Fiyatlarda çılgın çıkış-inişler ülkelere zarar veriyor. Karşı karşıya olduğumuz en büyük problem fiyatlardaki istikrarsızlıktır" açıklamasıyla toplantıya katılan 40 ülkenin petrol bakanına ince bir mesaj verdi. Bu mesaj, büyük petrol üreticisi olan devletlerin yetkilileri tarafından ne kadar ciddiye alındı bilinmez ama, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık, kırılgan ekonomik ve toplumsal yapıya sahip olan ülkelerin birincil sorunu durumuna geldi. Bu ülkeler arasında Türkiye de bulunuyor.

Petrol fiyatlarındaki büyük çaplı oynamalar, sadece üretici ülkeleri değil aynı zamanda tüketici ülkeleri de olumsuz etkiliyor. Petrol fiyatlarının varil başına 60 dolardan 150 doların üzerine kadar çıkması küresel ekonomiye 150 milyar dolara mal olmuştu. Bu artış Türkiye'nin aldığı doğalgaza da yansımış, sonuçta AKP hükümeti çareyi Türk halkının tükettiği doğalgaza yüzde 22.5'luk bir zam yapmakta bulmuştu. Zammın bir bölümü geri alınsa da, doğalgaz faturaları petrol fiyatlarındaki düşüşe oranla hafifletilmemişti.

Krizler körüklüyor

Geçen yılın sonunda Londra'da yapılan toplantının ardından, petrol fiyatlarına istikrar kazandırılması için uluslararası çabalar arttıldı. Ancak, özellikle İsrail'in Gazze operasyonu ve Rusya-Ukrayra arasındaki doğal gaz krizi ile birlikte ortaya çıkan tablo, bu çabaların çok da kolay sonuç vermeyeceğini gösterdi.

Son dönemde arka arkaya yaşanan iki uluslmararası gelişmenin, petrol fiyatlarındaki artışa yansıması ise şöyle gerçekleşti:

ABD ham petrolünün varil fiyatı geçen yılın son haftasına girerken 36 dolara kadar düştü. Hatta, petrol ihraç eden ülkeler fiyatlardaki düşüşün önüne geçmek için, petrol arzını bile kıstı. Ancak, bu önlem sonuç vermeden İsrail'in Gazze'deki saldırıları, petrol fiyatlarını arttırmaya başladı. 29 Aralık 2008 verilerine göre Gazze krizi nedeniyle ABD ham petrolünün varil fiyatı şubat ayı teslimi 90 sent artarak 38,61 dolara çıktı.

Gazze krizinin derinleşmeye başlaması nedeniyle petrol fiyatlarındaki artış hız kesmedi. 30 Aralık'ta ABD ham petrolünün, Şubat ayı varil teslim fiyatı, 39.89 dolar düzeyinde seyrederken, Kuzey Denizi petrolünün Şubat ayı varil teslim fiyatı da 40.64 dolardan işlem görmeye başladı.

Piyasalar yeni yılın ilk günlerinde de İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik saldırısına kilitlendi. İsrail'den gelen, **"operasyon kısa sürmeyecek"**

yönündeki açıklamaları, 5 Ocak'ta ABD ham petrolünün şubat ayı teslimi varil fiyatını 47,70 dolara, Kuzey Denizi ham petrolününün varil fiyatını da 48,21 dolara çıkardı.

Kriz yatırımları engelledi

6 Ocak'ta, bütün sıcaklığı ile süren Gazze krizine Rusya-Ukrayna arasındaki doğalgaz krizi eklenince, petrol üreticisi ülkelerin arzı daha fazla kısmasına gerek kalmadı. New York petrolü yüzde 1,29 yükselişle 49,44; Kuzey Denizi petrolü ise yüzde 2,24 artışla 50,73 dolara fırladı.

Sözün özü, sadece bölgesel çatışmalar ve krizler nedeniyle son 10 gün içinde petrol fiyatı 15 dolar çıkmıştı. Bu aslında, tamamen spekülatif nedenlerle, küresel ekonominin üzerine 10 gün içinde milyonlarca dolarlık ek yük binmesi anlamına geliyordu.

Sonuçta, 7 Ocak'ta ABD'de petrol stoklarının beklenenden daha fazla artması üzerine ABD ham petrolünün varil fiyatı 45 doların altına geriledi. Yani bir gün önce petrol üzerinden işlem yapanlar, varil başına beş dolardan fazla bir zarara uğramıştı.

Petrol fiyatlarının istikrara kavuşması için, enerji yatırımlarının da belli bir düzeyde arttırılması gerekiyor. Ancak küresel ekonomik kriz nedeniyle enerji yatırımları da dünya çapında gerilemiş durumda.

Özellikle yeni petrol alanlarının bulunması ve mevcutların da geliştirilmesine yönelik projeler erteleniyor. Bu küresel anlamda da çok ciddi bir risk taşıyor. Çünkü küresel ekonomik krizin 2010'dan itibaren aşılacağı hesabıyla, petrol talebinin artması bekleniyor. Bugün ertelenmiş olan yatırımlardan dolayı petrol arzı sınırlı olacağı için 2010'dan itibaren hem petrol fiyatlarında ciddi bir yükseliş sözkonusu olacak hem de bu bağlamda ciddi bir arz-talep sorunu görülecek.

Bu koşullar altında küresel ekonomik kriz sürecinde, petrol fiyatlarının 60-65 dolar aralığında bir süre daha kalması ve sonrasında 50 dolar seviyelerine kadar düşmesi bekleniyor. Bugünkü koşullar içinde petrol varil fiyatlarının 50 doların altına kalıcı olarak düşmesi de olası gözükmüyor.

Dünyada petrol fiyatın oluşumunu etkileyen arasında ülkelerin stratejik petrol rezervleri, üretici ülkelerin ellerindeki stok durumu, üretim ve taşıma maliyetleri ile mevsim koşullar önde geliyordu. Bunun yanısıra büyük petrol şirketlerinin strateji ve yatırım politikaları da arz üzerine etki yapıyor. Ayrıca fiyatın oluşmasında talep yönünden etki eden faktörler arasında; ekonomik gelişme, bölgesel ekonomik-siyasal-askeri faaliyetlerdeki karışıklıklar, enerji sağlama güvenliğindeki beklentiler ve ulaştırma sektöründe daha kaliteli petrol ürünlerine olan gereksinimin artması da yer alıyor. ■

TOPLUMSAL BAKIŞ

Kemal ULUSALER
EMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

Kyoto Bizim Neyimiz Oluyor?

Evrende yalnız değiliz. Bu söylem son zamanlarda bilim çevrelerinden basına aktarılmakta. Bilinç sahibi yaşam formları yaratmak için en zor koşullarda bile bir şansın olası olduğu belirtiliyor. Dünyalının ise en çok 300 ile 400 yıl içerisinde diğer akıllı yaşam formları ile temas kurabileceğinden söz edilmekte. Bütün bunlar giderek yaşanmaz hale getirilen Dünya'ya alternatif yeni dünyalar oluşturma umudunu geliştiriyor. Elbette ki bu olasılık dünyayı gözden çıkarmakta niyetli olan insanlık -özellikle küresel kapitalizm- için bir ön açıcı saptama olacaktır. **"Eğer evrende yeni yaşam alanları bulursak bu dünyaya pek gerek kalmaz, hatta onu atık deposu olarak ta kullanabiliriz"** düşüncesi bile hakim olabilir.

Milyonlarca yılda oluşan yaşam formu ve konumuz enerjide fosil enerji kaynakları topu topu iki yüz yılda neredeyse yok edildi. **"Başka bir dünya yok"** saptamasına alternatif oluştuğunda kapitalistlerin gözlerini kırpmadan bu dünyayı gözden çıkaracakları muhakkaktır. Zaten bu yolda emin adımlarla ilerliyorlar.

Fakat şimdilik hala **"başka bir dünya yok" s**aptaması geçerlidir ve ABD'nin yeni Başkanı **Barak Obama** da öyle sanıyorum ki, bu saptama ışığında önlemler için harekete geçecektir.

Türkiye bu doğrultuda nihayet 5 Şubat'ta aldığı kararla Kyoto'yu imzaladı. Her ne kadar 2012 yılına kadar kısıtlı taahhüt ve sorumlulukları söz konusu olacaksa da bu adım önemlidir. Ayrıca bu günkü hali ile Kyoto'nun da yeterli olmadığı bilinen bir gerçektir.

21. Yüzyıl için hep dile getirdiğimiz enerjide geçiş yüzyılı söylemi yakın gelecekte pratiğe çok daha yoğun bir biçimde yansıyacaktır. Elbette ki Türkiye için de bu söz konusu olmalıdır. Yalnız bunu talep etmek, dile getirmek başka yenilenebilir enerjiye yönelim konusunda ciddi adımların atılması eylemi başkadır...

Bugünkü Türkiye enerji planlaması ve mevcut koşullarda bunun hayata geçmesi oldukça zordur. Birincisi piyasa ekonomisi anlayışı hakim olduğu sürece, kamu yatırım yapmadığı ve enerji sektörünü kontrol altına almadığı sürece bu neredeyse imkansızdır. Kyoto imzalanmış, yenilenebilir enerji ile ilgili yasa çıkartılmış olmasına rağmen yakın gelecekte, örneğin elektrikte arz sıkıntısı gündemdeki yerini koruyacaktır.

Doğalgaza neredeyse yüzde 50 seviyesindeki bağımlılık (üstelik büyük oranda bir ülkeye) ortada iken yoğun olarak doğalgaz santrallarının tesisi için lisans veriliyor olması bunun kanıtıdır. Bu tesisler kurulduğunda daha fazla gaz talebi ve daha fazla bağımlılık kaçınılmaz olacaktır.

Benzer bir durum ithal kömür ile enerji üretecek termik santrallara verilen yoğun lisanslarda da göz konusudur. 2012 sonrası Kyoto yeni rota ile yola devam ederse bu Türkiye için büyük sorun demektir.

Mevcut hükümet ve Bakanlık bir an önce yeniden enerji sektörüne ilişkin planlama içerisine girmeli ve bunu sektörün özellikle bağımsız kurumları ile birlikte yapmalıdır. Yoksa tek amacı kar maksimizasyonu olan özel sektör ile bu planlamayı yapmak ve yeni dünya düzenine entegrasyon politikalarının gereğini yerine getirmekle değil...

Eğer Türkçede bakan sözcüğü ilgilenen, sahip çıkan, sorumluluk alan anlamında değil de sadece bakmaktan gelen anlamı ile **"sektöre trene bakar gibi bakılırsa"** geleceğimiz için söylenecek olumlu hiçbir işaret olamayacağı kesindir.